

(המשך מעמוד 7)

כך גם בקאמפוצ'יאה. הוויאטנאמים פלשו למדינה זו אחרי שמיסטר מקומי פושעני ביצע בה רצחעים מחרידי. אולם בעיני בנייהארק, נשארו הוויאטנאמים פולשים זרים, ופלישתם היותה בעיניהם שלב חדש כנסיון ההיסטורי של השכן ממיזרח להשתלט על הארץ. השינאה לכובש אחרת את הפלגים היריבים, וגם רוצחיהם מאתמול התקבלו לחבורה. מול התקוממות לאומית זו התעייפו גם הוויאטנאמים — עם שלא התעייף בעשרות שנות מלחמתו נגד הכובש היפאני, הצרפתי והאמריקאי.

הנסיון היה מאלץ: הוויאטנאמים היו אריות כאשר לחמו בכובש הזר בארצם, אך כוחם לא עמד להם כאשר הפכו הם עצמם כובשים בארץ שכנה, שתושביה מרדו בהם.

באפריקה הדרומית הצטיירה תמונה דומה. מילחמת-השיחור של נאמיביה, אחרי מאה שנות כיבוש גרמני ודרום-אפריקאי, לא נחלשה. הדרום-אפריקאים פלשו לאנגולה הסמוכה, שבה מצאו לוחמני-נאמיביה מחסה. פלישה זו לא נשאה פרי. חילה-המישלוח הקובאי עזר לאנגולה להחזיק מעמד מול הדרום-אפריקאים וסוכניהם השחורים המקומיים. אך מעל לכל ניצחו בני-אנגולה עצמם, שהשיגו את עצמאותם במלחמת-שיחור ארוכה ועקובה-מרם מידי הכובש הפורטוגלי, ושלא רצו להיכנע למדינה הגזענית הלכנה הסמוכה. כאותה השעה צברה מילחמת-השיחור של השחורים בדרום-אפריקה עצמה תאוצה וכוח-מחץ.

במלחמת הסהרה התעייפה מאורוקו הגדולה, אך לא שהצליחה במשך 13 שנים להתגבר על לוחמי-גירילה עקשניים שלחמו לעצמאות מדינתם המירברית.

במלחמת איראן-עיראק היתה ההתפתחות מסובכת יותר. אך גם כאן הצטיירה תמונה ברורה: ניצח מי שהגן על אדמתו, נוצח מי שפלט לאדמת הזולת. המלחמה הארוכה עברה שלבים שונים. באחדים מהם פלשו העיראקים לאיראן, באחרים פלשו האיראנים לעיראק. אף אחת מן הפלישות האלה לא נשאה פרי: האיראנים גירשו את הפולש העיראקי ודלקו אחריו אל תוככי עיראק, ואילו העיראקים קמו לגרש את האיראנים ודלקו אחרים לתוככי איראן.

תשמיח ראתה את השלב הסופי: הצבא העיראקי הצליח להפוך שוב את הקערה

— לא רק תודות לעליונותם הטכנולוגית והצבאית של הכובשים, אלא בעיקר בשל חוסר המודעות הלאומית של הנכבשים.

אך ברגע שהעמים האלה התעוררו ואימצו לעצמם דפוסים לאומיים, כפי שקרה בכל העולם במהלך המאה ה-20, הגיעו האימפריות הקולוניאליות לקצה-דרך. רק שרידים מהן שרדו בפניות שונות של העולם, ורק עמים מעטים נשארו מרוכאים.

● ז'אן ד'ארק עד היתר

ניצחון זה של הלאומים הקטנים — מניקאראגואה ועד אפגניסטאן, מאנגולה ועד קאמפוצ'יאה — מוזר על רקע ההתפתחות האנושית.

לכאורה יש משהו מיושן, אנאכרוניסטי, בעצם מהותה של המדינה הלאומית. הלאום, כמובן המקובל כיום, הוא יציר חדש-יחסית של ההיסטוריה האנושית. הוא נולד בראשית העת החדשה.

לפני כן ירע העולם מיכנים שונים של אירגון אנושי. בימי קדם היו קיימות במקומות שונים בעולם ממלכות עירוניות (שנתנו לשפה את המילה "פוליטיקה", הגזורה מן המילה היוונית פוליס, עיר). בתקופה אחרת נחלקה האנושות על-פי עדות דתיות, שלא היו קשורות בשטח מסוים. על רקע זה קמה והתפתחה גם העדה היהודית העולמית כימי הבית השני והלאה. בימי-הביניים התארגן העולם סביב שושלות-מלכים, שעמדו בראש הפיראמידה של החברה הפיאודלית.

רק בתום ימיה-הביניים השתלט בהדרגה עיקרון המדינה הלאומית — מדינה החופפת את שטח-המחיה של יחידה אתנית ו/או תרבותית ו/או דתית ו/או לשונית, הרואה את עצמה כלאום.

בעיני רוב ההיסטוריונים, תאמה התפתחות רעיונית של הלאומיות המודרנית הצרכים החומריים של החברה המודרנית. התפתחות הטכנולוגיה, צורכי-ההגנה והספיחה-משק חייבו את הקמתם של מדינות גדולות, ריכוזיות, שהשוק הפנימי שלהן היה די גדול כדי לשמש כממשק תעשייתי מודרני, לקיים צבא יעיל ולפתח עוצמה מדינית. המדינה הלאומית האירופית התאימה לכך.

המקורטיה המודרנית, ששיתפה את ההמונים בניהול ענייני המדינה, התאימה גם היא לקיום מדינה לאומית, שהתבססה בדרך כלל (אם כי לא תמיד) על יחידה לשונית-תרבותית בעלת זהות עצמאית ונפרדת. ז'אן ד'ארק היתה לסמל המדינה הלאומית הקלאסית.

במשך כמה מאות בשנים התאים המיכנה הזה להתפתחות האנושית. גם לפי התיאוריה המאר-כסיסטית, היתה המדינה הלאומית "הבורגנית" הזאת שלב מתקדם יותר בהתפתחות האנושית, אחרי המדינה הפיאודלית.

בחסות המדינה הלאומית התחוללה המהפכה התעשייתית, התקדמה הטכנולוגיה בכל התחום מים והובאה לכל רחבי העולם, נוצרה מערכת עולמית של יחסי-מסחר.

אולם היתה למדינה הלאומית תבונה אחת, שהפכה יותר ויותר לרועע: היא הביאה לשרשרת בלתי-פוסקת של מילחמות לאומיות, כשכל יחידה לאומית מית מנסה להשתלט על שטחים נוספים על חשבון שכנותיה.

מילחמות אלה הגיעו לבסוף לטבח הנורא של מילחמת-העולם הראשונה, ולוועות מילחמת-העולם השניה. במלחמה זו הביא הנאציזם, גידול ממאיר בגוף הלאומיות המודרנית, לגדול הפשעים — השואה.

● האימפריות המרחביות

בתום מילחמת-העולם השניה, באמצע המאה ה-20, היה נרמה כי עבר ללא-שוב זמנה של המדינה הלאומית. לא זו בלבד שהפאשיזם והנאציזם, שהשתמשו בסמלים לאומיים, הביאו את ריחה של התפיסה הלאומית, אלא שגם ההתפתחות הטכנולוגיה הצבאית, הכלכלה והתיקשורת הפכו את המדינה הלאומית הקלאסית למיסגרת קטנה מדי.

קמו מעצמות מרחביות גדולות, שחרגו בהרבה מן התחום של מדינה לאומית מקובלת. הן קיימו מערכות צבאיות אדירות, ששום מדינה לאומית לא יכלה עוד להתחרות בהן. הטכנולוגיה התעשייתית פרצה את גבולות השוק הלאומי. סיסמות כמו "עולם אחד", "הכפר העולמי" שלטו בכיפה.

החברות הרב-לאומיות כבשו את הכלכלה העולמית. שתי מעצמות-העל, **שיצאו ממילחמת-העולם השניה כמנצחות על חורבות אירופה, ניסו להתמודד, כל אחת בדרכה, עם המציאות החדשה הזאת.**

האימפריה המזרחית, ברית-המועצות, היא מדינה על-לאומית, המאחדת תחת דגל אידיאולוגי לאומים רבים, כשכלל אחד מיסגרת מדינית נפרדת, החופפת יחידה לאומית. במרכז הפרציה הזאת עומדת האימפריה הלאומית הרוסית, ובה כמחצית האוכלוסיה של האימפריה כולה. באימפריה יש אוטונומיה תרבותית ומנהלית לכל לאום, אך השילטון הממשי נתון בידי המנגוון הריכוזי.

האימפריה המערבית, ארצות-הברית, מבוססת על עיקרון אחר. היא קלטה מהגרים בני לאומים רבים, והעבירה אותם כ"כורה-היתוך" של אומה חדשה. באומה האמריקאית" הזאת הושם כל הדגש על המאחד — הדגל, האזרחות, הלשון וההיסטוריה הקצרה של האומה האמריקאית. נוצרה נאמנות אמריקאית וגאווה לאומית אמריקאית, תוך השארת חופש רב למיסגרות "אתניות" נוסטלגיות-תרבותיות.

נסיון שלישי נעשה באירופה, וצבר כאחרונה תאוצה מפתיעה. ביבשת ה"ישנה", מולדת המדינה הלאומית, הולכת ונוצרת במהירות מעצמת-על חדשה, כשכל אחת מן המדינות שומרת על זהותה ומיסגרתה, אך מעליהן נוצרת מדינת-על כלכלית. הגבולות בין המדינות לא נמחקו, אך הם מאבדים במהירות את משמעותם המעשית. המחיצות המפריעות לתנועה החופשית של בני-אדם וסחורות בין ארצות היבשת הולכות ומתבטלות.

ניתן היה לצפות שכל ההתפתחויות האלה יהיו שלב-מעבר טיבעיים מן המדינה הלאומית אל המדינה המרחבית העל-לאומית, ומשם, בבוא העת, בהתפתחות טיבעית, אל המדינה הכל-עולמית.

אולם במהלך תשמ"ח קרה משהו, שהעמיד סימן-שאלה גדול מול תיאוריה זו.

● מחוז שכוח'אל

ה קרה במחוז שכוח'אל ברפובליקה האזרבייג'אנית, אחת מ-15 הרפובליקות שמהן מורכבת ברית-המועצות. אזרבייג'אן הסובייטית, שבירתה באקו, מכילה כשישה מיליון תושבים, רובם מוסלמים, המהווים יחידה לאומית בעלת זהות ברורה. חלק מן היחידה הלאומית הזאת שוכן בתבל הסמוך, מעבר לגבול האיראני.

ברפובליקה הזאת שוכן חבל שמעטים ידעו את שמו לפני שנה — נגורנקארבאה. כביכרת-ארץ

מילחמה בקאמפוצ'יאה: חיילים ויאטנאמים מובילים שבוי החשוד בהשתייכות למחתרת

על סיה, לגרש את האיראנים מעיראק, ולחזור לאיראן. המישטר הקנאי של האית'אללה רוח-אללה חומייני, אישה-השנה תשלי"ט, התעייף לבסוף והתחנן לשביתת-שק.

● דגים וחתולי-אשפתוח

לכאורה היו התוצאות של כל המילחמות האלה שונות וסותרות. באחרות מהן ניצח הצד האמריקאי, באחרות הצד הסובייטי. באחרות ניצחו מארכסיסטים, באחרות קנאים רתיים. באחרות ניצחו צבאות משוכללים, המצוידים במיטב הנשק המודרני, ובאחרות ניצחו אנשי-שכטים פרימיטיביים.

אך ילבוז זה היה בכחינת טעות אופטית. למעשה היה לכל הניצחונות האלה מכנה משותף: **בכל המאבקים ניצח העם המקומי, שהגן על מולדתו, בלי כל קשר ליחסי-הכוחות, למאזן-הנשק או לכוח-הצבאי.**

זהו הלך בקאמפוצ'יאה ובאנגולה, בניקאראגואה ובאפגניסטאן, בעיראק ובאיראן, כפי שהיה לפני-כן בויאטנאם: עם המגן על אדמתו מנצח מעטעטם תמיד, גם אם מתייצבים נגדו במערכה כוחות גדולים יותר לאיש-יעור.

לקח זה עובר כחוט-השני בתולדות-העולם. המוטיבוציה של המגן על מולדתו חזקה מכל טכנולוגיה צבאית. כפי שקבע נאפוליון, גדול המצביאים: **במילחמה, הגורמים הנפשיים קובעים בשלושה-רבעים, ומאזן הכוחות הממשיים רק ברבע האחר.**

למעשה חורג הלקח הזה גם מתחום המין האנושי. זהו חוק כללי בטבע. הוא נבדק והוכח בניסויים מדעיים בלא-יספור ובהסתכלות במתרחש בשטח.

אחד הניסויים המפורסמים כלל מילחמה בין שני דגים, ששכנו בשתי "טריטוריות" שכנות. חצץ בנייהן גבול בלתי-נראה, ששני הדגים היו מודעים לו היטב.

כאשר הדג הראשון פלש לשיטחו של הדג השני, התמלא זה כרוח-קרב ובאומץ-לב בלתי-רגילים, הדף את הפולש ודף אחריו אל תוך שיטחו של זה. ואז קרה אותו הדבר במהופץ: הדג הראשון, שנסוג זה עתה בפחדנות, התמלא באומץ-לב תוקפני, הגן על מולדתו וגירש ממנה את הדג השני.

ניתן לראות תופעה זו בכל מקום ובכל עת. די להסתכל בהתכתשות של שני תולדי-אשפתוח בחצר של בית, כדי לעמוד על אותה התופעה.

בתחום האנושי מוצאת תופעה זו את ביטוייה הקולקטיבי במאבקים של עמים על מולדתם.

בתקופה הקולוניאלית השתלטו מדינות קולוניאליות. לכנות" על שטחים נרחבים של עמים אחרים